

Szendrei Ferenc¹

Terrorizmusfinanszírozás, azaz a terrorizmus bevételei

Bevezetés

Néhány évtizeddel a hidegháború után a nemzetközi biztonságra a terrorizmus jelenti a legnagyobb veszélyt.² A 2001. szeptember 11-i támadások óta mind az Egyesült Államok részéről, mind nemzetközi szinten jelentős erőfeszítéseket tettek a terrorizmus visszaszorítására. Az USA-ban szigorúbb törvényeket hoztak, és nemzetközi egyezményeket kötöttek vagy erősítettek meg a terroristák kommunikációjának, utazásának és pénzének nyomon követése érdekében. 13 nappal a 2001. szeptember 11-i New York-i és washingtoni támadások után George W. Bush elnök végrehajtási parancsot jelentett be 27 szervezet vagyosnának befagyasztásáról, amelyek állítólag terroristatevékenységek folytatására vagy támogatására irányultak. Az incidens után egy hónappal az Egyesült Államok Kongresszusa elfogadta a 2001. évi Patriot Actet, amely jelentős hatáskörrel ruházta fel az amerikai szövetségi kormányt a dokumentumok és a kommunikáció átkutatására, a külföldi hírszerzési képességek növelésére és a kincstár hatáskörének kiterjesztésére a külföldi magánszemélyekkel és szervezetekkel folytatott pénzügyi tranzakciók szabályozására.

A szeptember 11-i támadások bebizonyították, hogy sok állam akkoriban uralkodó biztonsági paradigmáját alapvetően meg kellett változtatni ahhoz, hogy válaszolni tudjon a terroristák nem konvencionális, aszimmetrikus fenyegetéseire.

A terrorizmusfinanszírozás elleni küzdelem a terrorizmus felszámolására irányuló nemzetközi törekvés egyik fő pillére, hiszen már a legkisebb merényleteknek is van anyagi vonzatuk. Bármely terrorista szervezet túlélése és hatékony működése érdekében a legfontosabb összetevők az ideológiai motiváció,

¹ Rendőr ezredes; tanszékvezető egyetemi docens, Nemzeti Köszolgálati Egyetem Rendészet-tudományi Kar Bűnügyi, Gazdaságvédelmi és Kiberbűnözés Elleni Tanszék. Kapcsolat: szendrei.ferenc@uni-nke.hu.

² Az Európai Parlament állásfoglalása a nemzetközi terrorizmus elleni küzdelem külső dimenziójáról [2006/2032(INI)].

a zökkenőmentes toborzási mechanizmussal rendelkező terrorista-infrastruktúra, a regionális és nemzetközi mobilitás, a fegyverekhez, lőszerhez, robbanóanyagokhoz való hozzáférés és mindenekelőtt az észszerűen biztosított pénzügyi források. A pénzügyi források biztos rendelkezésre állása az egyik legkritikusabb láncszem az egész hálózatban, amely globálisan fenntartja a terrorizmust.³

Alapvetően a terrorista szervezetek a decentralizált és önrányított hálózatok széles skáláján keresztül mozgósítanak forrásokat szervezeti kiadásaik fedezésére komplex és széles körben szétszórt infrastruktúrájuk létrehozásához és fenntartásához, terroristák toborzásához, logisztikához, kiképzéshez, fegyverekhez és lőszerhez (robbanóanyagokhoz), propaganda és pszichológiai háborús tevékenységekhez, és ami a legfontosabb, a konkrét terrorakciók tényleges finanszírozásához. A tapasztalatok szerint a konkrét terrorcselekmények elkövetésével kapcsolatos kiadások jóval kisebbek, mint az általános szervezeti tevékenységhez szükségesek.

Terrorizmusfinanszírozás

A terrorizmus finanszírozása elleni politikák azon a meggyőződésen alapulnak, hogy a terrorista csoportoknak egységes és gyakran meglehetősen kifinomult pénzügyi infrastruktúrájuk van, amelyet el lehet fojtani, ha a globális pénzügyi mechanizmusokhoz való hozzáférésüket elzárják.

Wittig meglehetősen konkrét bizonyítékokat mutat be arra vonatkozóan, hogy ezek a politikák jó néhány mítoszon alapulnak. Felsorolja mind a 45 csoportot, amelyeket az Egyesült Államok Külügyminisztériuma külföldi terror-szervezetként jelöl ki, és megbecsüli a hivatalos pénzügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférésüket.⁴ A világ leghírhedtebb terrorista csoportjai, köztük az al-Káida, az al-Shabaab, a Hamász és a pakisztáni tálibok közösségeinek csupán 14%-a fér hozzá a globális pénzügyi rendszerekhez, így a Nyugat terrorizmus elleni pénzügyi politikájának hatása mindegyikük számára „elhanyagolható”.

Wittig megpróbálja megmutatni, hogy nincs valami hatalmas árnyékgazdaság, amely pénzeket irányít a terroristák felé, hanem a terroristák sokféle anyagi támogatást szereznek a mindennapi gazdaság különböző részeiből, amelyek nagy részének kevés köze van a pénz mozgatásához. A terrorizmus finanszírozásának megértése azt jelenti, hogy megértsük, hogyan hatnak a terroristák a mindennapi gazdaságra, nem feltételezve, hogy egy alternatív pénzügyi univerzumban

³ Colin Powell volt amerikai külügyminiszter (2001–2005) is támogatta ezt a véleményt, amikor azt mondta: „A pénz oxigén a terrorizmushoz.”

⁴ Timothy Wittig: *Understanding terrorist finance*. Basingstoke – New York, Palgrave MacMillan, 2011.

működnek. Ezek a megoldások magukban foglalják a hagyományos foglalkoztatást, kereskedelmet, cserekereskedelmet, készpénzben és természetben megjelenő adományokat, az élelmiszerek és gyógyszerek terjesztését, valamint a kábítószer-ek, fegyverek, járművek és emberek csempészését.

Ez alapvető politikai kérdést vet fel. Sokkal nehezebbé teszi a politikai döntéshozók és a terrorista erőfeszítések ellen küzdők számára annak meghatározását, hogy milyen gazdasági tevékenység számít terroristatámogatásnak, és mi az, ami pusztán véletlenül támogatja a terrorizmust. A probléma politikai döntést igényel arról, hogy mennyire vagyunk hajlandók beavatkozni a különböző gazdasági folyamatokba, hogy megghiúsítsuk a terrorista csoportok anyagi támogatását, és kiket kriminalizálunk ezek alapján.

A továbbiakban a terrorizmusfinanszírozás jellemzőit a terrorizmussal leginkább érintett régiók (Dél-Ázsia, Észak-Afrika, Közel-Kelet, Öböl-menti országok) jellemzői alapján próbálom bemutatni.

Terrorizmusfinanszírozás Dél-Ázsiában

A dél-ázsiai régiót évtizedek óta fegyveres és terrorista szervezetek tevékenysége sújtja, és hírhedt ezek elterjedtsége az erőszakosság és az alapvető emberi jogok folyamatos megsértése miatt. A zűrzavaros politikai környezet és a konfliktusok elhúzódása Afganisztánban, Pakisztánban és Kasmírban gyenge kormányzást, korrupciót és instabilitást váltott ki, és olyan légkört teremtett, ahol a terrorszervezetek képesek boldogulni és folytatni pusztító tevékenységüket.

Természetesen a globalizáció sötét oldalát a terrorszervezetek és a nemzetközi bűnözői hálózatok is kihasználják. A terrorizmus és bűnözés összefüggésének megjelenése a régióban új aggodalomra adhat okot a politikai döntéshozók számára. Nyilvánvaló, hogy az ilyen hálózatok vagy akár a csoportok közötti növekvő együttműködés a rosszindulatú célokra szánt jövedelem növekedését eredményezheti. Ezenkívül bizonyos csoportok, például a tálibok, az al-Káida és a Lashkar-e-Taiba⁵ együttműködése terrorista hálózatokat hoz létre, amelyek tagjai pénzügyi és logisztikai szempontból egyaránt segítik és bátorítják egymást, és ezáltal felerősítik a dél-ázsiai terrorfenyegetést. A terrorizmus finanszírozásának kezelése érdekében a hatóságoknak nemcsak hatékonyan kellene nyomon követniük és leállítaniuk a terrorszervezeteknek szánt pénzáramlásokat, hanem fel kell bontaniuk a jól beágyazott terrorszervezetek hálózatát, hogy megakadályozzák őket abban, hogy egymást segítsék.

⁵ Pakisztán legnagyobb iszlamista terrorszervezete.

Három nagy aktív dél-ázsiai terrorista csoport – az afgán tálibok, a Jaish-e-Mohammed (JeM)⁶ és a Lashkar-e-Taiba (LeT) – által használt finanszírozási módszerek alapján tekinthetjük át a térség jellemzőit.

A pénzügyi források megszerzése és kimutathatatlan módon történő mozgatása, kulcsfontosságú a terrorista csoportok fenntarthatósága szempontjából. Az elért módszerei és eszközei különféle tényezőktől függenek, például a csoport méretétől, működésük költségeitől, földrajzi elhelyezkedésétől és azon államok bűnüldözési képességétől, amelyekben működnek. Mondani sem kell, hogy a terrorszervezetek körüli átláthatatlanság és titoktartás megnehezíti a konkrét ügyletek és az alapok azonosítását.

Freeman leírja, hogyan választják a terrorszervezetek a finanszírozás módját, és hat kritériumot emel ki:

- mennyiség (a legnagyobb pénzüsszeget biztosító forrás);
- legitimitás (a forrás nem mond ellent a csoport ideológiájának);
- biztonság (az alapok megszerzésének képessége, kormányzati felderítés nélkül);
- megbízhatóság (kiszámítható és következetes bevételi források);
- irányítás (a forrás teljes befolyást és hatalmat biztosít);
- egyszerűség (a forrás megszerzése nem igényel fejlett vagy speciális készségeket).⁷

Az a jövedelemforrás, amely megfelel ezeknek a kritériumoknak, maximalizálja a csoport azon képességét, hogy pénzügyileg fenntartsa önmagát, és mint ilyen függetlenséget és kontrollt szerezzen. Ezen kritériumokon túlmenően Freeman négy elsődleges jövedelemforrást szemléltet a terrorszervezetek számára: állami szponzorálás, illegális tevékenységek, legális tevékenységek és népi támogatás.⁸

Állami szponzorálás

A fegyveres csoportok, a felkelők és a terrorszervezetek állami támogatása különösen gyakori volt a hidegháború idején, amikor mind a keleti, mind a nyugati

⁶ Pakisztáni székhelyű, Kasmírban tevékenykedő dzsihadista iszlám terrorista mudzsahid csoport.

⁷ Michael Freeman: Financing terrorism: Case studies. *International Journal*, 68. (2013), 2. 407–409.

⁸ Egy másik meghatározás szerint az első forrás olyan állami szervezetek vagy struktúrák pénzügyi támogatását foglalja magában, amelyek előállíthatják a pénzügyi alapokat, és biztosítják azok hosszú távú elérhetőségét. A második forrás a saját helyi hálózatukon keresztül történő „önfinanszírozás”, a harmadik forrás pedig a „bevételt generáló” tevékenységeket foglalja magában, például a bűncselekményeket, az alacsony szintű csalásoktól a jól megtervezett bűncselekményekig, az adományokig és a törvényes vállalkozásokig.

tábor forrásokat, képzést és logisztikai támogatást nyújtott azoknak a milíciáknak, amelyek fegyveres küzdelme összhangban állt egy idegen állam érdekében. Az Egyesült Államok támogatta a mudzsahidokat a szovjetek elleni afganisztáni háborúban, a Szovjetunió pedig támogatást nyújtott a Palesztinai Felszabadítási Szervezetnek. A Szovjetunió összeomlása és a hidegháború befejezése után a terrorizmus állami szponzorálásának jelensége visszaesett, de napjainkban is előfordul. Ezek legismertebb dél-ázsiai példája a pakisztáni hírszerző szolgálat⁹ által támogatott különféle India-ellenes lázadások Dzsammuban és Kasmírban, valamint a szolgálatok kétes kapcsolata a tálibokkal és az afganisztáni Haqqani-hálózattal. Az afganisztáni szovjet háború alatt Pakisztán dollármilliókat kapott a CIA-tól az afgán mudzsahid harcosok kiképzésére és segítésére. Becslések szerint az 1990-es években Pakisztán 50 millió dollárt költött olyan India-ellenes dzsihadista szervezetekre, mint Lashkar-e-Taiba, Jaish-e-Mohammed és Hizbul-Muhjahideen.¹⁰ Amellett, hogy pénzügyi támogatást nyújt, Pakisztán nemzetközileg terrorista „menedékhelyként” ismert, ahol bizonyos csoportok kiképzőtáborokat nyitnak, toboroznak, pénzeszközöket gyűjtenek, azokat a határokon át mozgatják.

Illegális tevékenységek

Az illegális tevékenységek mint a terrorszervezetek bevételi forrásai egyre nagyobb gondot jelentenek a kormányok és a nemzetközi intézmények számára. A terrorizmus és a bűnözés összekapcsolódásának megjelenése felerősít két transznacionális fenyegetést, a terrorizmust és a szervezett bűnözést, és tovább gyengíti a kormányzást.

Az illegális tevékenységekből származó bevételek, mint például a kábítószerek-kereskedelem, a zsarolás, a váltságdíj és az illegális adózás, nemcsak gazdagítják a terrorszervezetek pénztárcáját, de csökkentik az állam tekintélyét. Ha az állam nem képes megvédeni polgárait a bűnözéssel szemben, saját lakossága elveszítheti hitét intézményeiben. Ez néha hátrányt jelent a bűnszervezet számára is, ugyanis, ha egy csoport illegális tevékenységei túlzottan érintik a körülöttük élő lakosságot (például zsarolás vagy emberrablás), elveszíthetik a lakossági támogatást, illetve az illegális tevékenységekből származó nyereség jobban vonzza a tagokat, mint a terrorszervezet ideológiája, és ez a csoport tagjainak elvesztéséhez vezethet.

⁹ ISI: Inter-Services Intelligence (Pakisztán).

¹⁰ A Dzsammu és Kasmír régióban tevékenykedő szeparatista fegyveres csoport, amely a pakisztáni integrációra törekszik.

Leggyakrabban az alábbi dolgok tiltott kereskedelme biztosít jelentős bevételt a terrorista szervezetek számára:

- kábítószer;
- emberkereskedelem;
- vadon élő állatok;
- (hamis) gyógyszerek;
- (hamis) elektronika;
- (hamis) cigaretta;
- emberi szervek;
- kézi- és könnyűfegyverek;
- gyémánt és színes drágakövek;
- olaj;
- fűrészáru;
- hal;
- művészeti és kulturális javak;
- arany.

Kábítószer-kereskedelem

Kétségtelen, hogy a terrorista csoportok finanszírozásának alapvető forrása a kábítószeripar. A tiltott kábítószer-kereskedelem mindig is a terrorista csoportok leggyakoribb bűncselekménye volt. Az 1970-es évek óta olyan csoportok is, mint a „Fuerzas Armadas Revolucionarias de Colombia” (FARC), „Euzkadi Ta Askatasuna” (ETA) „Partiya Karkaren Kurdistan” (PKK) vagy „Sendero Luminoso” (SL)¹¹ mind részt vettek a kábítószer-kereskedelemben. Manapság az iszlamista csoportok kábítószer-kereskedelemmel is foglalkoznak. Ennek példája lehet az afganisztáni tálib felkelés esete. Amikor a tálibok 1996-ban hatalomra kerültek Afganisztánban, a szigorú sáría törvények széles körű bevezetéséről és az emberi jogok megsértéséről váltak ismertté. Az Egyesült Államok 2001-es invázióját követően a tálibokat elűzték a hatalomból, de ők a mai napig aktív felkelést kezdtek. A szervezetnek sikerült visszafoglalnia az afganisztáni terület felének irányítását, ahol állandó jövedelemforrással rendelkezik az ópiumtermelés révén. Afganisztán, Irán és Pakisztán – az Arany Félhold – az ópiumtermelés és az emberkereskedelem területe. Afganisztán felelős a globális ópiumtermelés 90%-áért, könnyen hozzáférhető pénzforrást adva a tálibok számára.¹² Az ópiumgyártás, annak meg-

¹¹ Perui marxista, leninista és maoista ideológiai hajlamú terrorszervezet.

¹² Az ópiummák becslült éves exportértéke 1,5–3 milliárd dollár. Az ópiumgyártási folyamat különböző szakaszainak megadóztatásával a tálibok évente mintegy 100–400 millió dolláros profitot termelnek.

adóztatása és az emberkereskedelem nyeresége majdnem minden fenti kritériumot teljesít. A legitimitást tekintve a táliboknak sikerült a muszlim világban Haramnak (azaz nem szentnek) tekinthető drogokat legitim pénzforrásként alkalmazni, mivel a kábítószereket a káfirok (nem hívők) fogyasztják, és ez igazolja ezt a tiltott és pusztító tevékenységet.¹³

Legális tevékenység

A terrorszervezetek legális eszközökkel is szerezhetnek forrásokat. Az egyik egyszerűbb példa erre egy szervezet tagja, aki törvényes fizetését a szervezet javára használja fel, akár adományozva, akár anyagokat vásárolva a csoport számára. Sok esetben a terrorista csoportok legális vállalkozásokat alapítanak, amelyek célja nem elsősorban a legális bevételek növelése. E vállalkozásoknak inkább illegális tevékenységeket kell lefedniük, vagy pedig munkahelyet biztosítanak a terrorista csoportok tagjainak.

Egy ismert példa erre az al-Káida tulajdonában lévő mézboltok hálózata Közel-Kelet-szerte, amelyek nemcsak törvényes jövedelemforrást biztosítottak, hanem a mézszállítmányokat fegyverek, pénz és kábítószeres szállításának álcázására is használták. Lashkar-e-Taiba törvényes vállalkozásokat is birtokol az élelmiszer-termelési ágazatban, például a halgazdaságokat és a mezőgazdasági termőföldeket, de az egészségügyi szektorban is, például a kórházakban és a mentőszolgálatokban vannak érdekeltségeik. Az al-Káida csoportot többek között a következő vállalatok alkotják: Afrikában a „Wadi al Aqiq” holding, szudáni építőipari cég, az „Al Hiraj” struccfarm és garnélahalász csónakok Kenyában. A Közel-Keleten az al-Káida részesedéssel rendelkezik az As-Shamir Iszlám Bankban, nagy török erdőkben, valamint tádzsikisztáni mezőgazdasági üzemekben. Európában és az Egyesült Államokban az al-Káida terroristák holdingtársaságokkal, kockázatitőke-társaságokkal, bankokkal és import-export társaságokkal rendelkeznek. Ezenkívül a portfólió londoni, párizsi és francia ingatlanokat is tartalmaz például a Riviérán, tejüzemet Dániában, fa- és papíripar érdekeltséget Norvégiában és kórházifelszerelés-gyárat Svédországban.

Ezen vállalkozások révén a terrorszervezet gyakran alapvető szükségleteket biztosít a lakosság számára, ott, ahol a kormány nem képes megfelelően teljesíteni. Ez megteremti a legitimitás érzését a csoport számára, és közelebb hozhatja az embereket a szervezet ügyéhez.

Ahhoz, hogy a legális tevékenység fenntartható forrásokat biztosítson, magas szintű szakértelemre van szükség, és a szóban forgó vállalkozás (valódi)

¹³ EFSAS: „Narco-Jihad” – *Haram money for a Halal cause?* (2017).

versenynek lehet kitéve, és mint ilyen kevesebb hasznot hozhat, mint az illegális tevékenységek, amelyek nagyobb haszonkulcsot tesznek lehetővé.

Népi (lakossági) támogatás

A pakisztáni székhelyű terrorszervezetek közös bevételi forrása a lakossági támogatás. Az olyan csoportok, mint a Lashkar-e-Taiba és a Jaish-e-Mohammed, a velük köztudottan szimpatizáló lakosságot – köztük a diaszpórát is – adományok gyűjtésével keresik meg, és jótékonyági alapítványokat használnak fel a terrorizmushoz szükséges alapok összegyűjtésére.

A vallási finanszírozás fontos szerepet játszik a muszlim világban. Létezik egy „Korán-adó”, a *zakat*, amely általában a gazdagok által a szegényeknek nyújtott támogatásból áll, amelyet a gazdag emberek gyakorlatilag kötelesek fizetni az iszlám közösségen belül. Ezenfelül a jótékonyági szervezetek nagyon fontos részét képezik a muszlim törvényeknek és hagyományoknak.

Azt állítják, hogy az al-Káida kihasználta ezeket a lehetőségeket, és pénzeket gyűjtött például a mecsetek és az iszlám központok gyűjtőládáin keresztül.

Az NGO-knak és jótékonyági szervezeteknek nyújtott adományok a legtöbb országban teljesen legálisak, akkor merülnek fel problémák, ha az NGO-k egyes célkitűzései nem legálisak, vagy nem kapcsolódnak a legálisan kapott pénzeszközök céljaihoz, és azokat illegális tevékenységekhez használják fel.

A LeT a jólét kiaknázására, a terrorista műveletek lebonyolítására és a legitimitás megszerzésére egy összefonódott hálót hozott létre, amely még bonyolultabbá teszi a források felkutatását a szervezet felé és onnan kiindulva. A pénzt a legegyszerűbb módon lehet összegyűjteni, például adományládák elhelyezésével irodákban és üzletekben vagy nyilvános összejöveteleken. Ez nemcsak a terrorizmus finanszírozásával kapcsolatos elszámoltathatóságot vonja maga után, hanem rávilágít a LeT beágyazottságára is, képes arra, hogy az embereket ügyükhöz gyűjtse, egészen odáig menve, hogy jövedelmük egy részét is szívesen felajánlják számukra. Ez nemcsak Dél-Ázsiában fordul elő, hanem más részekén a dél-ázsiai diaszpóra között is a világban, Európában is. Az Egyesült Királyság különösen kiszolgáltatót a nagy pakisztáni közösségének köszönhetően. Például, 2005-ben egy pusztító, 7,1-es erősségű földrengés érte a Pakisztán által irányított Dzsammút és Kasmírt, a nagy-britanniai diaszpóra 5 millió fontot ajánlott fel a pakisztáni jótékonyági szervezeteknek segélyezésre. A későbbi vizsgálatok kimutatták, hogy a gyanútlan polgárok által felajánlott pénzeszközök legalább felét elosztották a LeT cselekményeinek finanszírozására.

Nem a nagy-britanniai dél-ázsiai diaszpóra az egyetlen külföldi adományforrás a LeT számára. Szaúd-Arábiáról, amely segíti a szaúdi-wahabbi politikai és vallási

befolyást a szunnita muszlim világban, és az Öböl többi államáról is ismert, hogy segítséget nyújt a LeT karitatív szárnyainak. Egy másik esetben az európai adományokat Koszovóban, Csecsenföldön és a palesztin területeken harcoló muszlimok támogatására és az „iszlám oktatás” finanszírozására fordították.

A lakossági támogatás azonban nem mindig tekinthető megbízható és állandó jövedelemforrásnak. Az adományozott összegek a nemzetgazdaság állapota alapján ingadozhatnak, és a szervezetről a közvéleményben kialakult kép befolyásolhatja az emberek viselkedését és aktivitását. Ha támogatói elégedetlenek vele, akkor dönthetnek úgy, hogy abbahagyják az adományozást, vagy kevesebbet adakoznak, ami azt jelenti, hogy a csoport nem biztos, hogy készen áll terrorista-tevékenységeinek végrehajtására, mind pénzügyi szempontból, mind attól tartva, hogy elveszíti támogatási bázisát. Ha azonban a közvélemény felháborodását fejezi ki egy kérdésben, és cselekvésre szólít fel a terrorszervezet nevében, az fokozhatja a szervezet működését. Ezenkívül egy csoport versenyezhet másokkal ugyanazon támogatási bázisért, ezért ez befolyásolhatja működésüket is.

Összegzés

A terrorizmus finanszírozásának megfelelő kezelése érdekében – eltekintve a terrorizmus elleni bűncselekmények hatékony üldözését célzó törvények elfogadásától – a terrorizmus finanszírozásának megelőzése, jobb kivizsgálása és büntetőeljárás alá vonása nemzetközi együttműködés keretében tud érvényesülni. Ugyanakkor egy olyan régióban, mint Dél-Ázsia, a regionális feszültségek és az összetett geopolitika hihetetlenül megnehezíti a nemzetközi együttműködést, gyengítve ezzel a terrorizmusfinanszírozás elleni intézkedések hatását.

A terrorszervezetek pénzügyi lehetőségeinek csökkentése a legjobb módja annak, hogy megakadályozzuk a terrorszervezetek terjedését, radikális ideológiájuk terjesztését és erőszakos tevékenységük megjelenését.

Úgy tűnik azonban, hogy egyelőre a dél-ázsiai terrorista csoportok képesek pénzügyileg boldogulni, és mindaddig folytat(hat)ják tevékenységüket, amíg vannak olyan államok, amelyek szárnyaik alá veszik őket, hogy stratégiai eszközként használhassák őket politikai érdekeiknek megfelelően.

Irodalomjegyzék

- EFSAS: *'Narco-Jihad' – Haram money for a Halal cause?* (2017) Online: <https://bit.ly/3uPDzRy>
- Freeman, Michael: Financing terrorism: Case studies. *International Journal*, 68. (2013), 2. 407–409. Online: <https://doi.org/10.1177/0020702013494556>
- Wittig, Timothy: *Understanding terrorist finance*. Basingstoke – New York, Palgrave MacMillan, 2011. Online: <https://doi.org/10.1057/9780230316935>